

Rekonstrukcja drewnianej synagogi z Wołpy w Biłgoraju w kontekście ochrony i stanu wiedzy na temat dziedzictwa żydowskiego w Polsce

Zrealizowana w ostatnich latach w Biłgoraju rekonstrukcja drewnianej synagogi z Wołpy wpisuje się doskonale w zakres prowadzonych przez mnie badań nad ochroną dziedzictwa żydowskiego w Polsce. Ciekawy i wyjątkowy w skali kraju przypadek geograficznego „przesunięcia” – *a de facto* odtworzenia go w nowej, wtórnie stworzonej przestrzeni oraz fakt, że inicjatorem przedsięwzięcia jest prywatny inwestor, stawia szereg pytań o przyszłość i oficjalną politykę względem architektury synagogalnej na terenie kraju.

Synagoga w Wołpie (miejsowość leżąca obecnie na terenie Białorusi, w pobliżu Grodna), pochodząca prawdopodobnie jeszcze z XVIII wieku, określana jako najpiękniejsza drewniana bożnica na terenie Rzeczypospolitej, została doszczętnie zniszczona przez nazistów tuż po wkroczeniu armii niemieckiej w 1941 roku, dla współczesnych pokoleń pamięć o niej ocalała wyłącznie dzięki akcji inwentaryzacyjnej prowadzonej w latach 20. XX w. pod kierunkiem Szymona Zajczyka. Również wyłącznie dzięki tym dokumentom możliwe było jej odbudowanie.

W tym przedsięwzięciu zastanawia przede wszystkim fakt rekonstrukcji w kontekście przeniesienia poza oryginalny krajobraz kulturowy i nadanie nowego kontekstu poprzez stworzenie nowego otoczenia. Przeniesienie to nastąpiło w obrębie historycznych granic Rzeczypospolitej Obojga Narodów, ale poza obecne granice kraju (Wołpa – obecnie Białoruś). Będę próbowała przede wszystkim zanalizować przesłanki kierujące pomysłodawcami tego projektu w szerszym kontekście działań podejmowanych na terenie całej Polski oraz w odniesieniu do dominującej w Polsce doktryny konserwatorskiej oraz prawa z zakresu ochrony zabytków.

Synagogi drewniane (niektóre będące prawdziwymi arcydziełami architektury drewnianej) całkowicie zniknęły z krajobrazu Europy Środkowej. Podstawowym i niemal jedynym źródłem wiedzy na ich temat jest inwentaryzacja prowadzona w dwudziestoleciu międzywojennym

przez Zakład Architektury Polskiej Politechniki Warszawskiej. Biorąc pod uwagę dominującą we współczesnej Polsce doktrynę konserwatorską, wyraźnie sprzeciwiającą się rekonstrukcjom, należy zastanowić się nad rosnącą popularnością takiego rozwiązania, obserwując inne realizacje tego typu: trwającą obecnie rekonstrukcję synagogi w Sanoku, rekonstrukcję dachu synagogi w Grodźcu wraz z malowidłami, umieszczonego w przestrzeni Muzeum Historii Żydów Polskich, czy planowaną odbudowę bożnicy w Zabłudowie.